

Pravda, člověk, svět [1956]

Diskuze Z. Svobodové¹ a Č. Šlapety² udivila nás méně pojetím než skutečností, že ani jeden z autorů necítil potřebu vědomé, byť nevýslovné konfrontace vlastního pojetí pravdy s pojetím zakladatelů časopisu, do něhož oba přispěli. Zvláště nás překvapila samozřejmost, s níž bylo předloženo adekvátní pojetí pravdy, i jiné these. – Příspěvek, jímž se účastním rozhovoru, není leč řadou poznámek, z nichž každá by potřebovala rozvést. Původní otázku křesťanskosti Mozartovy hudby ponechávám zcela stranou a zabývám se otázkou pravdy, která v diskusi tvořila spíše pozadí. Bude-li diskuse pokračovat a ukáže-li se to v dalším průběhu potřebným, vrátíme se k tomuto tematiku rozbořením Hromádkova pojetí pravdy.

Pravdou se často rozumí pravdivý výrok, pravdivý poznatek. Ale co jiného máme na mysli, než že takový výrok vystihuje pravdu, tj. pravý stav věcí? Pravý stav věcí ovšem nezávisí prvotně na tom, poznáme-li jej či ne. Tak i pravda platí, ať už poznána a vyřčena je nebo není. Proto dobře víme, že pravdivému poznatku můžeme říkat pravda jen ve smyslu přeneseném. Neboť není dvojí pravdy: pravda je jenom jedna, stejně platná pro vědu a filosofii jako pro náboženství, umění i pro celý život. Vždyť ani vědec se neobejde bez víry v pravdu (absolutní pravdu). Celá věda stojí na předpokladu, že na pravdu je možno se spolehnout, že může vést člověka v jeho poznání i v životě. Věřící člověk pak musí svou oddanost pravdě prokázat tím, že ve své postižení pravdy zahrne také tu její stránku, kterou odkryvá věda.

Naše poznání nepostihuje ovšem právě pravdu celou, úplnou, do detailu a ze všech stran; zvláště pak neumíme mluvit ani myslet o všem najednou. Náš postup je vždy poznamenán místem, odkud vycházíme, a směrem, kterým, se na cestě za pravdou ubíráme. V tom smyslu jak naše poznání, tak zvláště naše výroky jsou vždy relativní. Celá, plná, absolutní pravda nemůže být postižena jinak než v pouhé relativitě. Avšak třebas bylo naše poznání relativní, sama absolutní pravda přece platí nehledě na jakékoli vyjádření a postižení, jemuž zůstává ustavičným měřítkem a vzorem.

Pravda však nechce jen abstraktně platit, ale chce být uváděna ve skutek. To je ovšem možné jen prostřednictvím subjektu. Neplatí tedy jenom, že člověk nemůže postihnout pravdu leč pojetím, poznáním, činem, programem atd., ale i naopak, že absolutní pravda se nemůže uskutečnit, vtělit v život jinak než právě tímto prostřednictvím. Ačkoliv se pravda může uskutečňovat a tak působit prostřednictvím každého subjektu (ovšem na různé úrovni a v nestejně plnosti), přece vlastním, nejpřiměřenějším místem jejího pronikání do světa a v život je element slova, pojmu – logos. V každém umění např. může být proto jen tolik pravdy, kolik je tam logu, tj. myšlenky, která může usilovat o postižení pravé povahy věci. Vlastním elementem hudby však není slovo; hudbou je

¹ KR XXIII, 2, 39–41, 1956 a KR XXIII, 5, 156, 1956.

² KR XXIII, 5, 155–156, 1956.

možno jen výjimečně se dorozumět o věcech. Hudba svou vlastní povahou k tomu netíhne; je však možno ji vázat službou logu. Logos sám ovšem není hudbou právě tak, jako není ani tvarem. Obojí se může stát jeho pomocným, nikdy však vlastním výrazem, jímž zůstává slovo.

Vlastním místem uskutečňování pravdy není ani samo slovo, nýbrž právě jeho platnost. Slovo však platí tím, že se k něčemu vztahuje. Proto nic nemůže být pravdivé a mít pravdu samu v sobě a pro sebe, nýbrž ve vztahu k něčemu dalšímu. Tak může být pravdivým jen poznání, které se týká skutečnosti, reálného předmětu. Nicméně jeho pravdivost je pouze odvozená, neboť postihuje pravou tvář skutečnosti, pravou povahu předmětu, pravý stav věcí. Poznat pravdivě tedy znamená poznat, postihnout tuto „pravdu věcí“, tj. poznat věci v pravdě, ve světle pravdy. Věci nejen jsou ani se jen nejeví, nýbrž kromě toho, že jsou a že se jeví; mají ještě svou „pravou tvář“, „pravý rozměr“, jsou něčím v perspektivě pravdy, tj. mají své místo v pravdě, která jako by byla novým, orientovaným prostorem a časem. Své místo v „prostoru pravdy“ má ovšem i člověk. Zde porozumíme nejlépe, co je pravda a jak působí ve světě.

Člověk musí stále měnit svět kolem sebe, aby mohl žít. Ovšem nikoli měnit v jeho, tj. předmětných, věcných intencích, neboť to by znamenalo ponechat jej nelidským, člověku cizím. Jde o to, změnit jej v intencích lidských, učinit svět lidským světem, tj. světem, kde člověk může žít jako člověk. Člověk je však bytostí historickou, míří k lidství z nelidskosti, není něčím hotovým, ale pokračuje. Jak se tedy najde?. Jeří tak, že najde pravdu o sobě, že najde svou pravou tvář. Ta však není něčím daným, nýbrž je výzvou, požadavkem, zákonem. Člověk se najde, přizná-li se k této výzvě. To pak znamená především, že se nechá vést k věcem; nejen však k poznání věcí, ale k zacházení s nimi, k práci, činnosti, jednání. V tom smyslu tedy pravda o věcech je výzvou k nápravě věcí. Učí především respektu k realitě; zároveň však ukazuje cestu, jak při všem respektu může člověk skutečnost měnit a uskutečňovat tak své pravé lidství.

Myšlení ovlivněné vědou zůstává při respektu k realitě a pomíjí, že pravda je perspektivou, tím co osvobozuje člověka z otročení věcem. V křesťanství pak byla příliš znevážena skutečnost, že k osvobození člověka nestačí změnit ducha, srdce, smýšlení, nýbrž že je třeba změnit i věci, svět.

Pravda tedy není shodou se skutečností, nýbrž soudem o ní a nad ní. Není ani něčím, čím bychom byli uchvázeni a vytrženi, co však slovy nemůže být vyjádřeno, co nám však může vnuknout třebaš vrcholné dílo hudební. Znat pravdu znamená znát pravý stav věcí a zároveň pravý stav svého postavení mezi nimi. Pravda nemůže být nalezena v odvrácenosti od skutečného světa; není však shodou se světem, ale vítězí nad ním.